

Cecilio Pla: el mateix ambient rural en dues de les seves obres

Mireia Berenguer Amat

Museu Nacional d'Art de Catalunya

ORCID - <https://orcid.org/0000-0001-9080-4819>

DOI - <https://doi.org/10.56349/emblecat.242>

Cecilio Pla Gallardo, un dels exponents del modernisme a València, va néixer a la capital de Túrria el 22 de novembre de 1860 i va morir a Madrid el 4 d'agost de 1934. Els seus inicis artístics, que foren musicals abans que pictòrics, es remunten a la seva infantesa quan, seguint els desitjos del seu pare –que era director de banda i encarregat de partitures del Teatre Principal–, va començar a estudiar música a l'Escola d'Artesans de València. Posteriorment, va ampliar la seva formació de pintor al Instituto San Pablo i a l'Academia de Bellas Artes de San Carlos, on coincidiria amb Joaquín Sorolla, tres anys més jove que ell. El 1879 fixà ja la seva residència a Madrid, on completaria els seus estudis a l'Academia de San Fernando, institució amb la qual continuaria vinculat tota la seva vida i on iniciaria el 1901 la seva llarga i fructífera carrera docent. **[fig. 1]**

S'ha dit, probablement amb raó, que si no va pintar més va ser perquè dedicà molt temps a ensenyar art. Per les seves classes passarien tot un seguit d'artistes, els quals, amb el temps i amb estils ben diferents els uns dels altres, serien força reconeguts (Juan Gris, Pancho Cossío, Francisco Borés o José Ma. López Mezquita, entre molts d'altres). Per a ell la docència era vocacional. Així ho reconeixia el 1924 en el seu discurs d'ingrés com a numerari a l'Academia de San Fernando quan s'adreçà als joves que començaven a estudiar art, indicant-els-hi que no n'hi havia prou amb tenir aptitud i facilitat, que havien de posar-hi voluntat i constància i que per ser independent en art era indispensable, en tot cas, tenir una base sòlida.¹

Deixeble d'Emilio Sala, la seva obra com a pintor, sense pretendre ser de gran volada –molt sovint resulta decorativa–, no deixa de ser de gran dignitat. Gaudeix d'un dibuix magnífic que combina amb certes pinzellades impressionistes, en la que parteix del realisme per arribar al naturalisme. La línia que utilitza en els seus dibuixos és molt precisa, tot i que en els darrers anys de la seva vida s'aprecia una evolució cap a traços menys definits i pinzellades més àmplies i desdibuixades. Pla no deixa de ser un pintor fruit dels esdeveniments del seu temps. Per això, com ha comentat Francisco Javier Pérez Rojas, la seva obra pot ser qualificada successivament d'historicista, realista, costumista, impressionista, modernista o simbolista perquè en el decurs de la seva vida aquests són els moviments artístics que, en un moment o altre, triomfaren². Format en un academicisme classicista, Pla anirà, doncs, evolucionant per camins estètics ben diferents, en tot cas, degudament matisats. El seu modernisme, per exemple, allunyat de l'autèntic *Art Nouveau*, suposa, en realitat, afegir matisos a les seves obres bàsicament realistes.

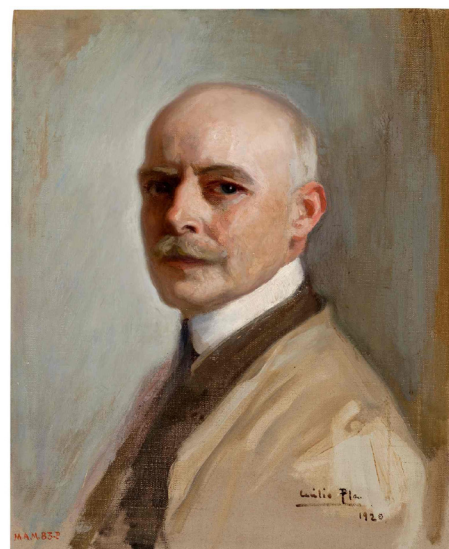

Fig. 1
Cecilio Pla, Autoretrat, oli sobre tela, 1920,
Museo del Prado

1 PLA, Cecilio: Discursos leídos ante la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando en la recepción pública del Ilmo. Sr. D. Cecilio Pla el día 23 de Marzo de 1924, Madrid, 1924, Real Academia de Bellas Artes de San Fernando, p.11.

2 PÉREZ ROJAS, Francisco Javier: "Cecilio Pla, ecos wagnerianos sobre un trasfondo de zarzuela", dins el Catàleg de l'exposició "Cecilio Pla", celebrada del 18 de noviembre de 1998 al 17 de gener de 1999, Madrid, 1998, Fundación Cultural Mapfre Vida, p. 50.

Un dels camps en què va despuntar va ser el de la il·lustració gràfica. Al llarg de la seva vida va col·laborar amb diverses revistes com *El Apunte Artístico*, *La Ilustración Española y Americana*, *La Risa i Blanco y Negro*. La seva etapa més fecunda com a il·lustrador es va donar des del 1893 fins al 1910, coincidint amb els anys en què es consolidà també la seva carrera com a pintor, on tant el dibuix com la pintura a l'oli van anar sempre llegats. [fig. 2]

Precisament aquesta simbiosi entre il·lustració i pintura la veiem reflectida en les dues obres, objecte d'aquest article, en un dibuix aquarellat, *Dolorettes*, publicat a *Blanco y Negro* i en una tela, *Placeta de poble*, de petites dimensions (30 x 20 cm) que es conserva en una col·lecció particular de Barcelona. En ambdues obres, Pla utilitzà el mateix escenari.

Quant al Pla il·lustrador, hem de recordar que inicià les seves col·laboracions a *Blanco y Negro* el 1893 i no deixà de participar-hi fins al 1910. Jesús Sáiz y Luca de Tena estima en més d'un centenar les il·lustracions que es publicaren de Pla a *Blanco y Negro*³. Constitueixen en paraules de José Luis Alcaide "entre el casticismo hispano y la asunción de la vida moderna [...] un amable escaparate desde el que asomarse a un período, el de la belle époque, al que brindó sus excepcionales dotes de cronista"⁴. No sempre, les publicades en aquell setmanari, foren pròpiament il·lustracions que, d'altra banda, com ha apuntat Francesc Fontbona, eren obres que no s'imbricaven de ple en el moll de l'estructura sinó que se li juxtaposaven⁵. Sovint, com es feia amb d'altres artistes de renom -Emilio Sala o Carlos Vázquez- es reproduïen olis seus en quadricromia a tota plana i fins i tot a doble plana, olis que Pla no havia pintat expressament per a *Blanco y Negro*. Era una manera d'enriquir i donar relleu a aquell setmanari que girava en l'òrbita del diari *ABC* i que incorporava les tècniques d'impressió més modernes d'aleshores. Concretament, l'any 1902 figuren publicades de Cecilio Pla quatre obres seves a doble plana i quatre més ocupen una plana sencera. Entre aquestes últimes, l'apareguda el 8 de novembre d'aquell any, que duu el títol de *Dolorettes*.

Blanco y Negro li encarregà aquell dibuix per il·lustrar una sarsuela que tindria una història extramusical singular. Escrita per Carlos Arniches amb música d'Amadeu Vives i Manuel Quislant, feia uns mesos, concretament el 28 de juny de 1901, que s'havia estrenat al teatre Apolo de Madrid. La sarsuela, que portava el mateix títol de *Dolorettes*, era una obra lírico-dramàtica d'un sol acte i tres quadres. Però aquella representació, com escriuria Sinesio Delgado, no va suposar simplement l'estrena d'una sarsuela -que, certament, va tenir molt d'èxit-, sinó que va comportar una nova etapa per al gènere líric espanyol, els drets d'autor del qual fins llavors havien estat gestionats per les cases editorials, particularment a través de l'arxiu musical de Florencio Fiscowich. Per fer front a aquella situació opressiva que ofegava l'economia d'escriptors i músics, feia poc que havia nascut un moviment associatiu de molts autors, capitanejat per Ruperto Chapí, perquè fossin ells mateixos els qui administressin i gestionessin els drets derivats de les seves composicions musicals i teatrals.

La *Dolorettes* fou, doncs, la primera obra que va ser gestionada per aquella nova societat que es deia Sociedad de Autores de España (precursora de l'actual Sociedad General de Autores Españoles). L'èxit que va assolir suposà l'expansió d'aquella naixent companyia.⁶

La trama de l'obra, que transcorre en un poble indeterminat d'Alacant,

3 SÁIZ Y LUCA DE TENA, Jesús: "Introducción a la colección artística de Prensa Española, S.A.", dins Universidad y Sociedad. Revista del Centro Regional de Madrid asociado a UNED, Madrid, 1984, núm. 8-9, p. 121-144.

4 ALCAIDE, José Luis: "Cecilio Pla. Crónica gráfica del fin de siglo", dins el Catàleg de l'exposició "Cecilio Pla", celebrada del 18 de noviembre de 1998 al 17 de gener de 1999, Madrid, 1998, Fundación Cultural Mapfre Vida, p. 77.

5 FONTBONA, Francesc: "La renovación modernista" dins El grabado en España (Siglos XIX y XX), Summa Artis, XXXII, 1988, Madrid, Espasa-Calpe, p. 485.

6 RAMOS, Vicente: Vida y teatro de Carlos Arniches, Madrid, 1966, Alfaguara.

MADRID.—ESTUDIO ARTÍSTICO A SERVICIO DE LOS SEÑORES DE CITA Y FIDELIDAD

ESTUDIO PARA UN RETRATO POR CECILIO PLA

© Biblioteca Nacional de España

Fig. 2 (A dalt)
Cecilio Pla, Estudi per a un retrat aparegut a La Ilustración española y americana del 8 de març de 1897. BNE

Fig. 3 (Pàgina següent, a dalt)
Cecilio Pla, Dolorettes, dibuix aparegut a Blanco y Negro, el 8 de novembre de 1902

Fig. 4 (Pàgina següent, avall)
Cecilio Pla, Estudi d'una monja en oració, oli sobre tela, 1907, Real Academia de Bellas Artes de San Carlos

gira entorn d'una noia, la Dolorettes, enamorada d'un xicot que ha de marxar a la guerra de Filipines. En la seva absència, la noia s'enamora del fill de l'alcalde del poble. La venjança de l'ofès i el càstig a la infidel constitueixen el nucli de l'obra, amb un final tràgic per a la noia: humiliada públicament, veu com a la vegada és rebutjada pels dos amants.

Per il·lustrar el text concís que parlaria a la revista d'aquella sarsuela, Cecilio Pla va realitzar un dibuix aquarel·lat mostrant l'escena final de l'obra, aquella en què la Dolorettes, presa de desesperació, després de tirar per terra les flors que duia a sobre, cau a terra davant de casa seva, tot plorant i tapant-se la cara amb les mans. **[fig. 3]**

Darrere de la figura de la Dolorettes, situada en primer terme, Pla compongué el seu dibuix seguint les pautes que Arniches escrigué per a l'última escena de l'obra. La plaça d'un poble rural en festa. La casa de la protagonista a la dreta i, a l'esquerre, les cases d'un carrer que desemboca i tanca la plaça. Balcons guarnits amb domassos de colors vius; banderoles i serpentines a les façanes. Els veïns del poble que se'n van de la plaça pel carrer del fons, seguint els dansaires de la festa i els gegants i capgrossos que els acompanyen. Tot un contrast entre la desesperació de la Dolorettes, en primer terme, i l'alegria del poble, al fons de la composició, contrast aquest molt característic en la seva obra, com ha recordat Francisco Javier Pérez Rojas: *"donde verdaderamente destaca su genio es en aquellas composiciones en las que hace contrastar vivamente una o varias figuras frente a un fondo de seres humanos, una masa de individuos en cuyos manejos Cecilio Pla siempre es maestro; haciendo también que coincidan con el primer elemento el aspecto clasicista de su personalidad y con el segundo el sustrato barroco que sabe expresar"*⁷.

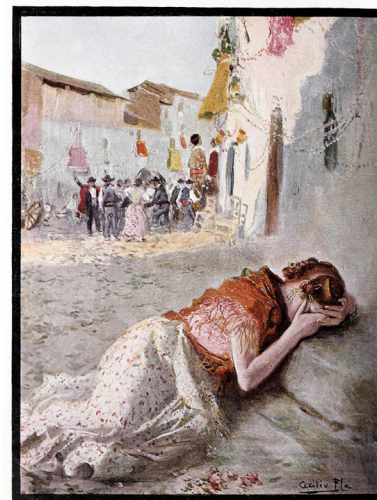
Com hem dit, aquest dibuix sortí publicat en color i a tota plana a la revista *Blanco y Negro* el 8 de novembre de 1902. És possible que li encarreguessin a ell per la seva complicitat amb el món de la música. És ben coneguda la seva admiració per l'obra de Richard Wagner. I és que Cecilio Pla, fill i germà de músics, havia pensat de ben jove, com hem explicat, ser músic, ell també. En aquest sentit, cal recordar que quan havia anat a l'Acadèmia de San Carlos també freqüentava el Conservatori de Música de la capital del Túria. Allí, establiria un lligall fraternal amb Vicente Peydró (1861-1938), el compositor de sarsueles valencià amb qui l'uniria una gran amistat al llarg de tota la seva vida⁸. No és d'estranyar, doncs, que l'oli de Pla *Estudio de monja en oración* –actualment a l'Acadèmia de San Carlos– reproduïx l'escena final del quadre III de la sarsuela *Rejas y votos*, composta pel seu amic Vicente Peydró. Aquesta pintura que Pla li dedicà amb motiu de l'estrena d'aquella sarsuela realista, il·lustrà també el 1907 la portada de l'edició de la seva partitura duta a terme per l'Editorial Sociedad Anónima Casa Dotesio⁹. **[fig. 4]**

Pel que fa a l'altra obra comentada, *Placeta de poble*, relacionada amb la il·lustració *Dolorettes*, per haver utilitzat Pla el mateix escenari, es tracta d'un oli sobre cartró també del 1902, que forma part d'aquella sèrie nombrosíssima de petits quadres, a la manera d'apunts o esbossos, que Cecilio Pla pintà en el decurs de la seva vida i que tanta popularitat li van donar entre els col·leccionistes, però també entre la crítica, per la seva agilitat en l'execució i la seva modernitat. Ja el 1914 el crític d'art José Francés, des de les pàgines de *La Esfera*, es referia a la gran acceptació que tenien entre el públic aquests petits paisatges *"nerviosos, inquietados de fecunda impaciencia, resueltos en apuntes rápidos [...] esas notas fugaces, tan movibles, tan luminosas, que constituyen una de las notas más*

7 PÉREZ ROJAS, Francisco Javier, op. cit., p. 31.

8 SERNEGUET, Ismael: "Evocación del maestro Peydró", dins *Barcelona Teatral*, 1944. Poc abans de morir Cecilio Pla, Vicente Peydró li dedicaria aquestes estrofes: "L'amor al art nos uní / plens d'entusiasme y ardor / Yo volia ser pintor / y al fi en músic acabí / Tú ensomiabas así / en ser músic eminent / y trocaram de repent / la solfa per la paleta / que no hi ha dicha completa / ni sempre es fa lo que si sent" (Arxiu de la Diputació Provincial de València, Llegat Peydró, Caixa 4).

9 BLASCO MAGRANER, José Salvador / BUENO CAMEJO, Francisco Carlos: "Cecilio Pla, Vicente Peydró y la Real Academia de Bellas Artes de San Carlos: revelaciones inéditas", en *Archivo de Arte Valenciano*, 93 (2012), p. 120.

FIGURAS TEATRALES
DOLORETTES
El óleo reproduce la escena del cuadro III de la sarsuela, también como la parte del pueblo que respalda que ha de morir y la desesperación. A los autores.
El óleo de esta escena de sarsuela en realidad se conserva. Lo llevó Arniches al teatro con motivo de su estreno, presentando como un óleo que había pintado la ilustración del cuadro por mutuo acuerdo de los dos autores arnichianos.
1902. No. 42. 1902. 114

características de su personalidad [...] son notas opuestas donde la luz y el color del momento quedaron fijados de manera perdurable y genial¹⁰. Paisatges assolellats, amarats del luminisme que a l'inici del segle XX impregnaria ja la majoria de les seves obres.

10 FRANCÉS, José, La Esfera, 1914, núm. 4, p. 203.

11 PÉREZ ROJAS, Francisco Javier, op. cit, p. 42.

També Francisco Javier Pérez Roja subratlla que és en aquests petits quadres on Pla projecta millor la seva saviesa plàstica, la condensació del seu ofici. Pintura pura, l'essència de la qual és matèria, color i moviment¹¹.

[fig. 5]

Si comparem ambdues obres –el dibuix aquarel·lat publicat a *Blanco y Negro* i el petit oli *Placeta de poble*–, observarem que, tot i que la composició és idèntica en ambdós casos, en la pintura va suprimir tota referència als trets significatius de la sarsuela: la figura en primer terme ajaguda a terra, els veïns del fons i els domassos, serpentines i banderoles de les façanes. En l'oli, el paisatge esdevé, doncs, el de la placeta d'un poble rural, en la qual Pla hi afegeix unes figures esbossades i un carro. Això sí, com hem dit, la composició del quadre és idèntica a la del dibuix esmentat, amb l'espai buit de la plaça, en primer lloc, i amb el perfil i color idèntics de les cases situades en segon terme. També, el mateix joc de llums i ombres. Tanmateix, la part del cel de l'oli figura retallada en el dibuix, per poder encabir davant, la figura de la Doloretas.

Quina és l'obra que l'artista va realitzar primer, el dibuix aquarel·lat o l'oli? Va convertir la il·lustració publicada a *Blanco y Negro* –desproveïda del seu caràcter costumista– en l'oli *Placeta de poble* o, per contra, situà l'escena final de la *Doloretas* en aquella mateixa plaça que prèviament ja havia pintat? No ho sabem del cert, però, en qualsevol cas, és obvi que Cecilio Pla aprofità el mateix tema de fons per realitzar ambdues composicions, pràctica, d'altra banda, força habitual en l'obra de molts artistes.

Fig. 5 C
ecilio Pla, Placeta de poble, 1902, Col·lecció particular